

ЛІТУРГІКА

прот. Василь Гоголь

*Івано-Франківський богословський університет
імені св. Івана Золотоустого*

Питання про нібито виділення чинопослідування шлюбу зі шлюбної євхаристійної Літургії

Головним аргументом на користь цього припущення є наявність у чині вінчання ряду паралелей з чином Літургії: літургійного виголосу, служби читань (Апостола і Євангелія), сугубої і прохальної ектенії, молитви Господньої «Отче наш». Однак чи є вони первісними? Виявляється, що ні. Виголос «Благословенне царство» спочатку не був виключно літургійним, у пам'ятках студійської епохи він зустрічається на початку дуже багатьох служб¹. Псалом 127-й на початку, «Отче наш» перед Причастям і спільною чашею, додаткові молитви з'являються в рукописах чину вінчання тільки з XI століття. Служба читань (Апостол, Євангеліє, сугуба ектенія) в рукописах перед XIV століттям зустрічається вкрай рідко² і регулярно описується тільки від XV століття. Словом, звичайне зіставлення рукописних свідчень³ про порядок чину вінчання приводить до висновку про існування тенденції поступового наближення чину вінчання до літургійного, але не навпаки.

Вірність такого висновку підтверджує й те, що інколи рукописи містять приклади спроб довести цю тенденцію до логічного кінця і все ж таки об'єднати чин вінчання з повною Літургією⁴; вінчання і Літургія поєднані там кожного разу по-іншому. Невелика кількість таких рукописів (порівняно із загальною кількістю списків чину вінчання (понад сотню рукописів), переважна більшість яких приписують Причастя Передосвяченими Дарами поза Літургією), і їх разюча несхожість свідчать про відсутність єдиної традиції поєднання вінчання з Божественною Літургією та про пізню появу такої ідеї. Навпаки, практика включення до шлюбного послідування Причастя (але, зауважимо, не Літургії, що підкреслюється і звичним у рукописах чину вінчання виголосом перед Причастям: «Передосвячене Святеє святим») – дуже давня.

Причастя Святих Таїн, яке згадується у більшості свідоцтв про звершення шлюбу в Давній Церкві і яке приписують майже всі рукописи візантійського чину вінчання VIII–XVI століть, є реалізацією того, чим відрізняється християнський Шлюб-Таїнство від шлюбу взагалі: приймаючи Тіло і Кров Господа Ісуса Христа, подружжя отримує благодатний дар нового життя, що освячує їх самих і їхній шлюб; спільне Причастя підкреслює єдність подружжя у Христі. Блаженний Симеон Солунський пише: «Коли всі заспівають: «Єдин свят, єдин Господь», Він-бо єдиний – освячення, мир і спільність рабів Своїх, що поєднуються, [іерей] причащає молодят... бо кінцем всякого чинопослідування і печаттю кожного Божественного Таїнства є Священне Причастя»⁵.

Однак у XVI–XVII століттях Причастя із Візантійського чину вінчання зникло. Причини цього слід вбачати не в законодавстві візантійських імператорів – Візантійська імперія під цю пору перестала існувати, – а у вимогах до причасників (для яких обов'язковим став багатоденний піст і т. ін.), які надміру зросли до того часу, а також у загальній практиці причащатися зрідка. Трапилося це не раптово, а поступово. У рукописах до XV століття приписано беззастережно причащати наречених, які одружуються вперше; у XV–XVI століттях більшість Евхологіїв і Требників йдуть за давньою традицією, але з'являються й такі, в яких

допускається вінчання без прийняття подружжям Святих Таїн⁶. Подекуди рукописи приписують своєрідну «заміну» – наречений і наречена, які недостойні причащатися, замість Святих Таїн споживають мед із мигдалем⁷. Згодом з'являються рукописи, де Причастя немає взагалі, але виголос «Передосвячене Святее...» і причасний ще збережені⁸. Виголос «Передосвячене Святее...» і причасний (без Причастя наречених) вказані теж у Доніконівських руських друкованих Потребниках і досі присутні у практиці тих старообрядців, які мають священство (зауважимо, що старообрядці інколи причащають під час вінчання). У грецьких друкованих Евхологіях XVII століття вже немає ні виголосу, ні причасного, ані самого Причастя. Руські друковані видання Требника від другої половини XVII ст. і до сьогодні, не оглядаючись на візантійську і давньоруську традиції, наслідують пізніші грецькі видання.

Зникнення до XVII століття Причастя з візантійського чину Таїнства Подружжя порушило кількасотлітню літургійну традицію Церкви, а зв'язок між християнським шлюбом і тим, що освячує його протягом усього життя подружжя – Таїнством Євхаристії, – для багатьох перестав бути очевидним. Втім, у Церкві усвідомлення цього зв'язку не втрачено. У XVIII столітті, коли загально поширилась пізня друкована редакція чинопослідування вінчання, яка не згадує про Причастя наречених, деякі грецькі богослови і подвижники, в тому числі преподобний Никодим Святогорець († 1809) і священномученик Косма Етолійський († 1779), запропонували різноманітні варіанти включення вінчання до чину Літургії. У XX столітті у грекомовних Церквах вельми розповсюдженим став чин Архієрейської вінчальної Літургії, вперше опублікований у 1968 році в Афіньському виданні Архієратикону⁹. Грецькі літургісти і церковні діячі пропонували кілька варіантів порядку звершення вінчальної Літургії¹⁰. Зараз у Греції воцерковлені люди, як правило, намагаються запросити на весілля архієрея для звершення вінчальної Літургії (але, попри це, основним зостається звичайний чин заручин і вінчання); чин її поширений також у балканських слов'янських Церквах; служити його може й священник.

¹ Зауважимо, що Евхології кінця VIII – X століть початкового виголосу вінчання просто не вказують.

² Напр., *Sinait. gr.* 958, X ст. і 973, 1153 р.

³ Детальніше див. роботу: Khoulap V. *Coniugalia Festa: Eine Untersuchung zu Liturgie und Theologie der christlichen Eheschließungsfeier in der römisch-katholischen und byzantinisch-orthodoxen Kirche mit besonderer Berücksichtigung der byzantinischen Euchologien.* Würzburg, 2003. (*Das östliche Christentum*; N. F. 52).

⁴ Напр., *Sinait. gr.* 973, 1153 р.; *Athen. Bibl. Nat.* 272, XIV–XV ст.; *Laur. L.* 105, XV ст.; *Philoth.* 164, XV–XVI ст.

⁵ *PG.* 155. Col. 512.

⁶ *Laur. L.* 105, XV ст.; *Taphou* 615 (757), 1522 р. та ін.

⁷ Евхологій 1536 року із Афонської Великої лаври (№ 21 за О. А. Дмитрієвським); пор. зі схожою вказівкою у *Laur. L.* 105, XV ст.

⁸ Так, наприклад, у *Sinait. gr.* 984, XV ст.

⁹ Порядок сучасної грецької вінчальної Літургії такий (заручення відбувається перед нею): до мирної ектенії додаються прохання чину вінчання; перед кожним із антифонів (текст антифонів особливий) замість звичайних молитов голосно читаються по одній три перші молитви вінчання; після малого входу і тропарів архієрей вінчає і благословляє молодят, потім йдуть Трисвяте і служба читань (вінчання); до сугубої ектенії після Євангелія додаються особливі прохання; замість молитви усильного благання голосно читається четверта молитва вінчання; далі Літургія служить за звичайним чином аж до Причастя мирян; наречені причащаються першими; молитва на спільну чашу, споживання з чаші і решта частин чинопослідування вінчання відбуваються після заамвонної молитви; відпуст Літургії складається зі звичайного та вінчального.

¹⁰ Див.: Σκαλτσής Π. *Γάμος και θεία λειτούργια.* Θεσσαλονίκη, 1998.